

HELME LANGEMINE

2012. aastal ajaloosündmuste nimetuste õigekirja asjus alanud Tähtede sõda, mis vahepeal näis kandvat vaibumise märke, on Maire Raadiku Keeles ja Kirjanduses ilmunud artikliga taas fooniksina tuhest tõusnud.¹ Nagu Raadik tunnistab, „jäi asi mingis mõttes poolikuks”. Tõepoolest: kui esimese hooga hakati ajakirjanduses isegi Teist maailmasõda kirjutama läbiva väikese algustähena, siis peagi pöördus enamik keeleteimetajatest suure algustähe juurde tagasi. Kas nüüd üritatakse korduskatset?

Miks filoloogid – täpsemalt Emakeele Seltsi keeleteimkond Urve Pirso eestvedamisel – hakkasid suurt algustähte kui võrdlemisi õrna teemat torkima?² Maire Raadiku sõnul ei andnud neile rahu ajaloo sündmuste kirjutamise keerukus. Ajaloolastele omakorda ei anna rahu, miks filoloogid iseenesest lihtsaid reegleid nii keeruliseks tahavad pöörata. Seni (Tähtede sõja eel) kehtinud reeglistikus polnud ju midagi ka filoloogide mõistusele ületamatut. Eesti keeles on ajaloo sündmuste esisuurtähena kirjutamisel juba märkimisväärne ajalugu, traditsioon, mida on peetud vajalikuks ja põhjendatuks. 1930. aastatel võeti suund kõigi ajaloo sündmuste läbiva suure algustähena kirjutamisele. Et kolm aastakümnet hiljem peeti mõistlikumaks piirduda vaid esisuurtähena,

on samamoodi põhjendatud ja arusaadav. Ajastule arusaadavad olid ka tollased erandid, nagu Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni suurte algustähedega kirjutamine, aga needki kadusid koos kommunistidega – taas kõigile arusaadaval moel.

Raadiku järgi oluaks ajaloo sündmuste esisuurtähena loobumine samm „niigi keeruka algustähereeglistiku lihtsustamise teel”. Korrates taas ja veel kord, et esisuurtähe senises kasutamises ei ole vähimatki keerukust, paneb jahmata-ma Raadiku ettepanek hakata edaspidi ajaloo sündmuste kirjutajaid jagama suisa kolmeks: kes praegu õpib, kirjutagu ajaloo sündmusi väikese algustähena, ajaloolased – keda iganes Maire Raadik nende all mõistab – jäägu soovitud suure algustähe juurde ning vana reegli järgi õppinud otsustagu oma eratekstides ise, kumba varianti nad soovivad kasutada. Niipaljudest siis keelereeglistikust, mis Raadikut sulge haarama sundis. Ainus, mis selles väites heameelt valmistab, on teadaandmine, et vähemasti eratekstide ortograafiasse keeleteimkond hetkel sekunda ei kavatse. Paraku töötab Raadiku propageeritud sihipärane korralagedus, et ka ajaloolased saavad oma tahtmise üksnes „eratekstides”. Millegipärast ei usu, et keeleteimetajad – isegi kui nad on koolis käinud „vana reegli ajal”, taolise kolmainsusega kaasa lähevad. Kõige muu hulgas nõuaks see keeleteimetajalt selge vahe tegemist, kas teksti autor on ajaloolane või näiteks jurist, kes kirjutab ajaloo. Vähe sellest. Ta peab ilmingimata ka välja selgitama, millal on autor hariduse omandanud, kas enne või pärast kolmeosalise reegli kehtimapanekut. Ja kuhu jääb siis elukestev õpe?

Nagu Raadik tunnistab, oli ajaloolaste vastuväide läbinisti väiketähena kir-

¹ M. Raadik, Ajaloosündmuste algustäht. Tagasivaade. – Keel ja Kirjandus 2016, nr 5, lk 373–377.

² Ajaloosündmuste algustäheortograafia. Emakeele Seltsi keeleteimkonna otsus 11. VI 2012. Selgitanud Urve Pirso. <http://www.emakeeleselts.ee/keeleteimkond.htm> (27. IX 2016); Ajaloosündmuste nimetuste õigekiri. Emakeele Seltsi keeleteimkonna otsus 16. XI 2012. <http://www.emakeeleselts.ee/keeleteimkond.htm> (27. IX 2016).

jutamisele see, et väiketähe puhul puudub lugejal võimalus aru saada, kas räägitakse konkreetsest ajalooksündmusest või kasutatakse lihtsalt kujundlikke väljendeid. Artiklis tsiteeritud Urve Pirsso vastulause – „aru saadakse ennekõike konteksti najal” – paikapidamatust tõestab juba käesoleva kirjutise pealkiri. Pole raske ennustada, et sellist pealkirja nähes leidub lugejaid, kes on veendunud, et artiklis tuleb juttu EKRE poliitikast, teised aga loodavad siit leida midagi keskaja linnuste ajaloo kohta. Aga võta näpust: nii ühtede kui ka teiste pettumuseks viitame selle pealkirjaga hoopiski Hermann Hesse „Klaaspärlimängule”.³ Teksti looja meelevald kasutada kontekstiväliseid kujundeid (kohustuseta neid seletada, mida me siinkohal asja lihtsustamiseks tegime) tõestab, et üksnes kontekstist ühe või teise väljendi mõistmiseks alati siiski ei piisa.

Kui arendada edasi artiklis toodud võrdlust raadiokuulamisega, siis teksti kuuldes me saame aru, kus algab ja kus lõpeb lause, kuigi me suurt algustähte ei näe. Raadik väidab, et suurtähe puudumine ei kahjusta meie võimet öeldust-kirjutatust õigesti aru saada (kõnes ei ole suurtähte!), kuid suurtähe sund paneb meid tarbetute asjade üle pead murdma. Kas suur- ja väiketähtede eristamist on üldse vaja? Selline vahetegemine on pimedas keskaja leiutis ja võib-olla peabki see unustusse vajuma koos teiste keskajal meile jõudnud asjadega, nagu köidetud raamatud, destilleeritud alkohol või kivide ja mördi kasutamine ehitusmaterjalina? Kuid näiteks sakslased siiski säilitasid oma hiljutises õigekirjareformis kõigi nimisõnade suurtähelise kirjutamise (mida teksti kuulates kohe üldse ei taba). Põhjenduseks oli muuhulgas, et suurtähed on silmale abiks lugemisel ja tõstavad lugemiskiirust.⁴ Ja siin ongi jõutud eesti õige-

kirjareeglite muutmise keskse ebakohani: reeglite eesmärk peaks olema mitte lihtsustada kirjutamist, vaid hõlbustada lugemist. Lugejaid on rohkem kui kirjutajaid ja iga kirjutaja eesmärk peaks ju olema tagada oma teksti võimalikult täpne mõistmine lugeja poolt.

Raadiku argumentatsioon lähtub sellest, et ajalooksündmusel ei ole nime, vaid on nimetus ehk mittenimi. Sündmust võib kirjutada suure algustähega Raadiku järgi kolmel juhul: kui rõhutada selle ametlikkust, püsikindlust või tundelisust. Neist esimene ja viimane olid läbiva suure algustähe õigustuseks sovjeti ajal ning selle juurde tagasipöördumist vaevalt keegi enam soovib, ükskõik kui „ametliku” või „tundelise” ajalooksündmusega meil ka tegu poleks.

Äärmiselt ebakindel on ka kolmas juhtum – ajalooksündmuste püsikindlus. Nüüdisaja filolooge pelutab, et ajalooksündmuste nimetusi tuleb järjest juurde. Et pole teada, millised neist on ikkagi püsikindlad, loodetakse taolisel ebakindlust toetada totaalse unifikatsiooniga. Nagu Raadik väidab: mida uuem nimetus, seda vähem on põhjust rääkida tema püsikindlusest või kinnistumisest ja seda loomulikum on kasutada universaalset väiketähte. Raadiku enda toodud näidetes kirjutame *rooside revolutsiooni* veel väikese, *Rooside sõja* aga juba suure algustähega. Raadik küsib, kas on ikka mõtet mitteaajaloolasi sellise vahetegemisega koormata? Meie vastus on: ei ole. Kedagi ei koorma suure algustähe kasutamine. Kui ühel 2012. aasta arutelul ajaloolaste käest küsiti, kust saab teada, millised ajalooksündmuste nimetused on püsikindlad ja millised mitte, märgib Raadik, „oli vastus oma lihtsuses geniaalne: iga ajaloolane teab seda”. Nii lihtne (loe: geniaalne) see tõepoolest ongi. Kui madisepäev ja pärtliöö korduvad igal aastal, siis Madisepäeva lahinguid ja Pärtliöö tapatalguid on vaid üks. Me võime esimeseks maa-

³ H. Hesse, *Klaaspärlimäng*: magister Ludi Josef Knechti eluloo kirjeldamise katse koos Knechti järelejäädud kirjatöödega. Tallinn: Tänapäev, 2005.

⁴ H. Günther, E. Nünke, *Warum das Kleine groß geschrieben wird, wie man das lernt und wie man das lehrt*. – Kölner

Beiträge zur Sprachdidaktik 2005, nr 1, lk 45–46. http://koebes.phil-fak.uni-koeln.de/sites/koebes/user_upload/koebes_01_2005.pdf (27. IX 2016).

ilmasõjaks (väikese algustähega) tituleerida mitmeid väga suurt territooriumi hõlmanud konflikte kas või antiikajast alates, Esimene maailmasõda (suure algustähega) on aga ainusündmus, mis toimus aastatel 1914–1918. Ning „kehtestanud” on selle püsikindluse traditsioon ja loonud kunagiste kirjutajate algatus kasutada sõnu *Maailmasõda* ja (mõni aastakümne hiljem) *Esimene maailmasõda* nimena. Orienteerujad korraldavad igal aastal *Jüriööjooksu* (või *Jüriöö jooksu*) ja kirjutavad oma ürituse nime suurtähega, *Jüriöö ülestõus* ja *Jooks mere äärde* (Esimese maailmasõja sündmus) tuleks aga uue reegli järgi kirjutada väiketähega. Suurtähe kasutamine ajaloo-sündmuste esiletõstmiseks tekstis pigem lihtsustab, tõsi küll, mitte filoloogide soovitud ortograafiat, vaid kommunikatsiooni, suhtlemist, milleks keel ju hea ongi.

Traditsiooni kaotamine pigem vaesestab keelt. Suurtäht võib lausele anda veel mõne tähenduskihi, mis muul viisil läheks kergesti kaotsi. Olgu siin näiteks lause: *Venemaa hokimeeskond andis Saksa koondisele tõelise Jäälahingu*. Võtta võimalus kasutada nii suurt kui ka väikest algustähte rõõviks kirjakeelelt mängu ja muudaks teksti vähem nauditavaks. Ja lisaks traditsioonile on otsustamine sündmuse nime püsikindluse üle iga autori vabadus ja ülesanne: kui lapsel panevad nime vanemad, siis inimkonna ajaloo sündinule saab nime välja pakkuda igauks meist. Ning ajalugu otsustab, mis saab omaseks ja läheb käibe ja mis mitte.

Teksti autor signaleerib suurt algustähte kasutades lugejale, et tegu on ainukordse ajaloo-sündmusega. Kuidas ta seda just nimetab, on juba hoopis tei-

ne küsimus. Toome vaid ühe näite. Maire Raadik on nõus kirjutama *Liivi sõda* suure tähega ka uute ortograafiareeglite valguses, põhjendusel, et *Liivi* on koht. Sel juhul saaks tegu olla ehk *Liivi* mõisaga Läänemaal, mida pole kindlasti silmas peetud. Filoloogide valvsa pilgu all on siin end jänesena pardale sokutanud mitte miski muu kui „historiograafiline traditsioon”. Koha järgi peaks sündmus olema *Liivimaa sõda*, mida ajalookirjutuses kujunenud traditsioon tunneb ka *Liivi sõjana*. *Liivi*, XX sajandi esimesel poolel kasutatud lühivorm sõnast *Liivimaa* (analoogiliselt sõnale *Eesti*) ei jäänud käibe, kuid kinnistus ühe konkreetse ajaloosündmuse nimes. Selliste juhtumite juurest jõuame ikka ja jälle tõdemuseni, et elementaarsest ajalootundmise kohustusest, eriti mis puudutab oma maa ja rahva ajalugu, ei anna vabastust ükski ortograafiareegel.

Seepärast ei ole me nõus Maire Raadiku väitega, et tänapäeva sündmusrohkes maailmas ei ole erialateadmisi eeldava malli rakendamine üldkeelele enam jõukohane. Ajaloolastena ei saa me kuidagi toetada eesti keele madaldamist pelgalt köögikeele tasemele, millelt „kõrged teadused” jäävad kättesaamatuks. Ajaloosündmuste algustähe ortograafia kõrval vajavad jätkuvat arutelu ka ajalooliste institutsioonide, ajalooliste ja legendaarsete isikute, geoloogiliste, arheoloogiliste ja ajalooliste ajajärgude nimetused. *Last but not least*: lõplikult reeglistatud saab olla ainult surnud keel.

INNA JÜRJO, LEA KÕIV,
JANET LAIDLA, MATI LAUR,
ANU MÄND, AIVAR PÖLDVEE,
ANTI SELART

Käesolev artikkel on valminud SA Eesti Teadusagentuuri finantseeritavate teadusprojektide SF 0180006s11 „Imperiaalne survepoliitika Baltikumis 16. saj. algusest 19. saj. keskpaigani”, IUT18-8 „Liivimaa kujunemine: toimijad, institutsioonid ja võrgustikud kesk- ja varauusaegses Läänemere regioonis”, IUT31-6 „Eesti ajaloo rahvusülene raamistik: transkultuurilised põimingud, ülemaailmsed organisatsioonid ja piiriülene ränne (16.–21. saj.)” ja PUT107 „Keskaegne Liivimaa: Euroopa ääremaa ja tema keskused (12.–16. sajand)” toel.